
Bulletin of the Centre for Asia Minor Studies

Vol 19 (2015)

Nikolas Gyzis in Asia Minor (1873)

Δημήτρης Παυλόπουλος

doi: [10.12681/deltiokms.320](https://doi.org/10.12681/deltiokms.320)

Copyright © 2015, Δημήτρης Παυλόπουλος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Παυλόπουλος Δ. (2015). Nikolas Gyzis in Asia Minor (1873). *Bulletin of the Centre for Asia Minor Studies*, 19, 91–98.
<https://doi.org/10.12681/deltiokms.320>

Δημήτρης Παυλόπουλος

Ο ΝΙΚΟΛΑΣ ΓΥΖΗΣ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ (1873)*

Το έτος 2013 συμπληρώθηκαν εκατόν σαράντα χρόνια από το ταξίδι των δύο πρωτοκορυφαίων Ελλήνων ζωγράφων του 19ου αιώνα, του Νικηφόρου Λύτρα (1832-1904) και του Νικόλα Γύζη (1842-1901), στη Μικρά Ασία. Με την ευκαιρία που παρέχει η επέτειος, προσεγγίζουμε την επηρεασμένη από αυτήν την περιοδεία καλλιτεχνική δημιουργία ενός από τους δύο, του Γύζη, αφού στα δικά του έργα η επιρροή είναι εντονότερη.

Το καλοκαίρι του 1873 οι δύο στενοί φίλοι ζωγράφοι αποφασίζουν από κοινού να περιηγηθούν την τότε εγγύς Ανατολή, με επισκέψεις στη Σμύρνη και στο Αϊδίι. Είναι ακόμα νέοι. Έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους στο Σχολείο των Τεχνών της Αθήνας και έχουν κατόπιν ξενιτευτεί στο Μόναχο, όπου συνέχισαν να σπουδάζουν στη Βασιλική Ακαδημία Καλών Τεχνών. Στην πρωτεύουσα της Βαυαρίας, όπου κατευθύνονται εκ των πραγμάτων, χάρη στους δεσμούς που σφυρηλατήθηκαν ανάμεσα στην Ελλάδα και στη Γερμανία με την άνοδο στο θρόνο του δευτερότοκου γιου του φιλέλληνα βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α΄, οι Έλληνες καλλιτέχνες κατά την οδωνική περίοδο¹, ο Λύτρας και ο Γύζης έχουν αφομοιώσει την ατμόσφαιρα της κεντροευρωπαϊκής ζωγραφικής του 19ου αιώνα, με τα κλασικιστικά και τα συ-

---

* Με τη συμπλήρωση εκατόν σαράντα χρόνων από την ολοκλήρωση του έργου του Γύζη, *Ο ζωγράφος στην Ανατολή*, ο συντάκτης αυτού του κειμένου μίλησε για το ίδιο θέμα στο Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης του Μουσείου Μπενάκη σε επιστημονική εσπερίδα σχετική προς την έκθεση των οριενταλιστικών έργων και άλλων συναφών τεκμηρίων του ζωγράφου Θεόδωρου Ράλλη («Με το βλέμμα στην Ανατολή»), στις 16 Φεβρουαρίου 2015 (<http://www.blod.gr/lectures/Pages/viewlecture.aspx?LectureID=1892>).

1. Βλ. Αλεξάνδρα Γουλάκη-Βουτυρά, «Έλληνες καλλιτέχνες στην Ακαδημία του Μονάχου τον 19ο και 20ό αιώνα», *Έλληνες καλλιτέχνες στην Ακαδημία του Μονάχου τον 19ο και 20ό αιώνα*, Κατάλογος Έκθεσης, Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, γενική επιμέλεια Αλεξάνδρα Γουλάκη, με τη συνεργασία του Μίλτου Παπανικολάου, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 31-37.

γκρατημένα ρεαλιστικά στοιχεία σε έργα με μυθολογική, ιστοριογραφική και ηθογραφική θεματολογία.

Σκοπός και των δύο Ελλήνων ζωγράφων ήταν να ζήσουν, στο πνεύμα του συρμού του Ανατολισμού (Orientalisme), το κλίμα της εξιδανικευμένης από τους ρομαντικούς Γάλλους κυρίως λογοτέχνες και καλλιτέχνες μακρινής και συνεπώς δύσκολα προσιτής τότε γεωγραφικής περιφέρειας². Την τάση κατεύθυνσης των Ευρωπαίων στην Ανατολή την εξάπτει οπωσδήποτε η εκστρατεία του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο το 1798³. Στην περίπτωση του Γύζη και του Λύτρα φαίνεται ότι βασική στάθηκε η επίδραση του φίλου τους, ζωγράφου Franz von Lenbach (1836-1904), που είχε ενστερνισθεί την αγάπη για την Ανατολή⁴. Τον Γύζη και τον Λύτρα θα ακολουθήσουν οι Θεόδωρος Ράλλης (1852-1909)⁵, Άγγελος Γιαλλινάς (1857-1939)⁶ και Συμεών Σαββίδης (1859-1927)⁷, στο μεταίχμιο του 19ου προς τον 20ό αιώνα έπονται αυτών οι Περικλής Τσιριγώτης (1860-1924)⁸ και Βασίλειος Χατζής (1870-1915)⁹, ενώ τον 20όν αιώνα θα προστεθούν η Θάλεια Φλωρά-Καραβία (1871-1960)¹⁰, ο Κώστας Μαλέας (1879-1928)¹¹, ο Λυκούργος

2. Βλ. Μανόλης Βλάχος, «Έλληνες ζωγράφοι της Ανατολής – Orientalistes», Ευγένιος Δ. Ματθιόπουλος – Νίκος Χατζηνικολάου (επιμ.), *Η Ιστορία της Τέχνης στην Ελλάδα*, Ηράκλειο 2003, σ. 51-63.

3. Βλ. ό.π., σ. 52.

4. Βλ. Αλεξάνδρα Γουλάκη-Βουτυρά, ό.π., σ. 35.

5. Βλ. Ευγένιος Δ. Ματθιόπουλος (επιμ.), *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι – Γλύπτες – Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, τόμ. 4 (2000), σ. 85-87 (Μαρία Κατσανάκη). Ειδικότερα βλ. Μαρία Παλιούρα, *Το ζωγραφικό έργο του Θεόδωρου Ράλλη (1852-1909). Πηγές έμπνευσης – Οριενταλιστικά θέματα*, δακτυλογραφημένη διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2008.

6. Βλ. *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών*, τόμ. 1 (1997), σ. 270-271 (Παναγιώτης Ιωάννου).

7. Βλ. ό.π., τόμ. 4 (2000), σ. 122-125 (Μαριλένα Ζ. Κασσιμάτη). Ειδικότερα βλ. Μαριλένα Ζ. Κασσιμάτη, *Συμεών Σαββίδης. Η ζωή και το έργο του*, Αθήνα 2006.

8. Βλ. *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών*, ό.π., σ. 340 (Όλγα Μεντζαφού-Πολύζου).

9. Βλ. ό.π., σ. 443-444 (Μανόλης Βλάχος).

10. Βλ. ό.π., σ. 377-378 (Χρύσανθος Χρήστου). Ειδικότερα βλ. Δέσποινα Μ. Τσούργιαννη, *Θάλεια Φλωρά-Καραβία*, Αθήνα 2005, σ. 25-27, 30, 65-76, 85-89, 95-96, 102-110.

11. Βλ. *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών*, τόμ. 3 (1999), σ. 29-34 (Αντώνης Κωτίδης). Ειδικότερα βλ. Αντώνης Κωτίδης, *Κωνσταντίνος Μαλέας*, Αθήνα 2000, σ. 39-79.

Κογεβίνας (1887-1940)¹² και ο Περικλής Βυζάντιος (1893-1972)¹³.

Ο Γύζης σχεδιάζει αδιάκοπα, γεμίζοντας τετράδια με σκαριφήματά του, ιχνογραφήματα και σπουδές (*Παιδί της Σμύρνης*)¹⁴– χαρακτηριστικούς ανδρώπινους τύπους Ανατολιτών, που θα δώσουν αργότερα τις μορφές για έργα του που δούλεψε στην Αθήνα και στο Μόναχο (*Αραπίνα, Άραβας που καπνίζει, Ανατολίτης με τσιμπούκι, Ανατολίτης με μουσικό όργανο, Το σκλαβοπάζαρο, Παιδί και Ανατολίτης, Ανατολίτης προσευχόμενος, Ο Ανατολίτης με τα φρούτα*), εσωτερικά κατοικιών (*Εσωτερικό σπιτιού στη Σμύρνη, Κόκκινα σπίτια*)¹⁵.

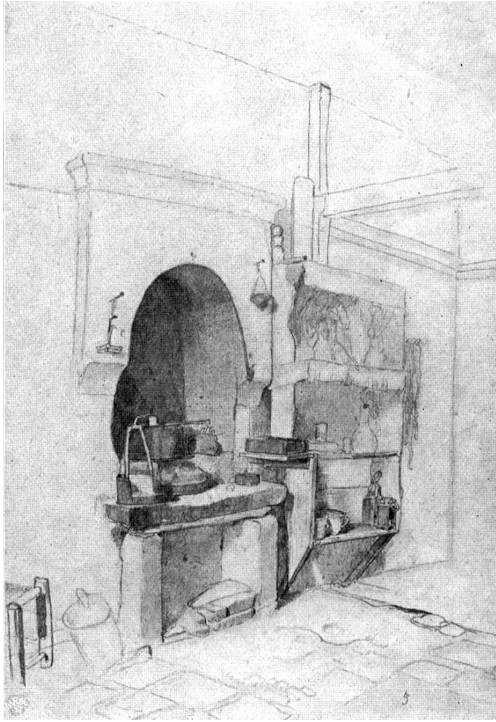
1. *Παιδί της Σμύρνης*, 1873, μολύβι.

12. Βλ. *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών*, τόμ. 2 (1998), σ. 219-222 (Ευγένιος Δ. Ματθιόπουλος).

13. Βλ. ό.π., τόμ. 1 (1997), σ. 224-226 (Χρύσανθος Χρήστου – Παναγιώτης Ιωάννου). Ειδικότερα βλ. Περικλής Βυζάντιος, *Η ζωή ενός ζωγράφου. Αυτοβιογραφικές σημειώσεις*, Αθήνα 1994, σ. 12, 13, 113.

14. Βλ. Δ. Ι. Καλογερόπουλος – Ξ. Σώχος (επιμ.), *Λεύκωμα Τηνίων Καλλιτεχνών Ι. Ν. Γύζη (1842-1900)*, Αθήνα 1925, σ. 21.

15. Βλ. Νέλλη Μισιρλή, *Γύζης*, Αθήνα 1995, σ. 70-85, 345.

2. Εσωτερικό σπιτιού στη Σμύρνη, 1873, μολύβι.

Το ταξίδι των δύο ζωγράφων στη Μικρά Ασία διήρκεσε έως το φθινόπωρο του 1873. Επιστρέφοντας στην Αθήνα, ο Γύζης φιλοτεχνεί τον Οκτώβριο του 1873 τα έργα *Ο Αράπης ως νταντά* και *Η τιμωρία του ορνιδοκλέπτου* (*Η διαπόμπευση του κλεφτοκοτά*), το δεύτερο, βασισμένο σε αυστηρά γεωμετρική δομή, ως βίωμα απαξίωσης της ανδρώπινης αξιοπρέπειας, ως εύγλωττη καταδίκη κάθε απάνθρωπου απολυταρχικού καθεστώτος¹⁶. Τον ίδιο χρόνο ο Λύτρας, σαφώς συνεπαρμένος και εκείνος από την Ανατολή, τελειώνει την *Κλεμμένη* (Συλλογή Γιάννη Περδίου) και τον *Χορό στο ύπαιθρο*.

Την άνοιξη του 1875 ο Γύζης αρχίζει και ολοκληρώνει τον πίνακα *Ο ζωγράφος στην Ανατολή*. Απεικονίζεται στο εσωτερικό φτωχικού σπιτιού ο ίδιος επί το έργον, καθιστός, με την παλέτα του στο αριστερό χέρι και το πινέλο του στο δεξί, περιστοιχισμένος από γυναίκες και άνδρες ντυμένους με τοπικές ενδυμασίες. «Το μοντέλο είχε εν δελκτικόν κοράσιον, το οποίον όμως δεν θέλει να ποζάρη, φοβούμενον τα ειρωνικά σχόλια των γειτόνων και τας

16. Βλ. Μαρίνος Καλλιγιάς, *Νικόλας Γύζης*, Αθήνα 1981, σ. 127.

κοινωνικάς προλήψεις της Ανατολής. Χαμίνια ξυπόλητα παρατηρούν περιέργως και σχολιάζουν. Μάτην ο οικοδεσπότης προσπαθεί να εμποδίση την είσοδον εις το πλήθος· μικροί και μεγάλοι ζητούν να εισέλθουν διά να ίδουν το παράδοξον θέαμα· όλοι ομιλούν διά τον νέηλυν καλλιτέχνην. Εν μέσω όλων αυτών ίσταται ο ζωγράφος προσπαθών να συλλάβη μίαν κίνησιν και την έκφρασιν του ατιθάσσου μοντέλου, το οποίον με πείσμα στρέφει τα νώτα προς τον υπομονητικόν ζωγράφον, ενώ δύο γυναίκες μάτην ζητούν να πείσουν το δειλόν κοράσιον να σταθή, εξηγουσαι το ακίνδυνον του πράγματος. Ο Γύζης με μίαν απλότητα, όλως φυσικήν, απεικόνισε την σκηνήν· απέδωκε πιστώς το περιβάλλον, εις τους χρωματισμούς δε ουδεμία παρατηρείται ποιικιλία ή επίδειξις· δεν προσπαθεί με τον Ανατολικόν αυτόν πίνακα να εκβιάση την εντύπωσιν. Μία κλασική απλότης τον διακρίνει», γράφουν οι λόγιοι Δημήτριος Ι. Καλογερόπουλος (1868-1954) και Ξενοφών Σώχος (1861-1942)¹⁷ στην αυτοσχέδια μικρή μονογραφία τους¹⁸. Ας σημειωθεί ότι σώζονται δύο ελαιογραφικές εκδοχές του έργου, στην πρώτη από τις οποίες, προσχέδιο του τελικού, ο ζωγράφος δεν έχει τα ατομικά χαρακτηριστικά του Γύζη! Σε επιστολή του προς τον πεθερό του Νικόλαο Νάζο, από το Μόναχο στις 2 Μαΐου 1875, γράφει: «Ελπίζω ότι εντός ολίγου θα τελειώσω την εικόνα, εις την οποίαν καταγίνομαι»¹⁹.

Στους πίνακες με ανατολίτικα θέματα ο Γύζης ενδιαφέρεται για την ακρίβεια και την αληθοφάνεια των λεπτομερειών στις πολύχρωμες ενδυμασίες· μνημονεύουμε, μάλιστα, ότι είχε καταρτίσει και συλλογή ενδυμασιών στο Μόναχο²⁰, μία από τις οποίες και φόρεσε για να φωτογραφηθεί δίπλα στον επίσης ντυμένο με άλλην ενδυμασία της συλλογής του Λύτρα, στη φωτογραφία τους, τύπωμα αλμπουμίνας, του Heinrich Max (1847-1900) το 1876 στο Μόναχο²¹. Στην οργάνωση των συγκεκριμένων έργων του Γύζη βρίσκουμε, κατά το μάλλον ή ήττον, σπέρματα των μεταγενέστερων σπουδαίων ηθογραφικών συνθέσεών του και αυτό υπογραμμίζει ακόμη περισσότερο τη σημασία των εντυπώσεων που αποκόμισε από το νεανικό ταξίδι του στη Μικρά Ασία.

17. Βλ. Κώστας Δανούσης, *Ξενοφών Σώχος. Ο «Τυρταίος» της Τήνου*, Αθήνα 2011.

18. Βλ. *Λεύκωμα Τηνίων Καλλιτεχνών*, σ. 25.

19. Βλ. *Επιστολαί του Νικολάου Γύζη*, επιμέλεια Γεωργίου Δροσίνη και Λάμπρου Γ. Κορομηλά, Αθήνα 1953, σ. 36.

20. Βλ. Νέλλη Μισιρλή, *ό.π.*, σ. 74.

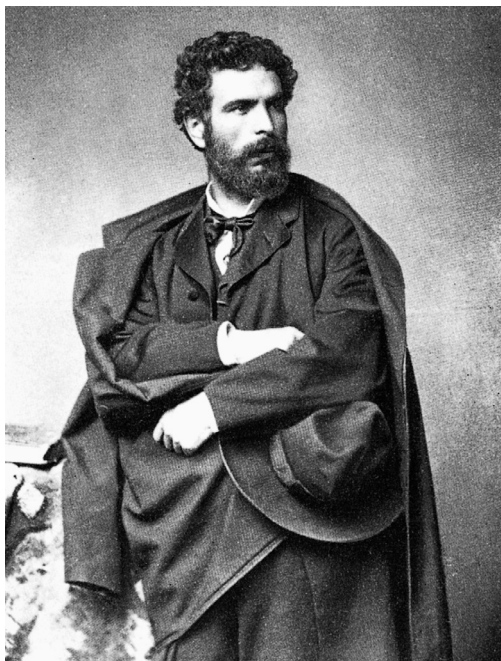
21. Βλ. *ό.π.*, σ. 347.

3. Η τιμωρία του ορνιδοκλέπτου
(Η διαπόμπευση του κλεφτοκατά),
1873, ελαιογραφία σε μουσαμά,
135×104 εκ., ιδιωτική συλλογή.

4. Το σκλαβοπάζαρο [1873/4],
ελαιογραφία σε μουσαμά,
72×50 εκ., Εθνική Πινακοθήκη
και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

5. Ο ζωγράφος Νικόλας Γύζης στο Μόναχο, 1875, τύπωμα αλμπουμίνας, Αρχείο Εθνικής Πινακοθήκης και Μουσείου Αλεξάνδρου Σούτζου.

5. Heinrich Max, Οι ζωγράφοι Νικηφόρος Λύτρας (όρθιος) και Νικόλας Γύζης (καδιστός) με ανατολίτικες ενδυμασίες στο Μόναχο, 1876, τύπωμα αλμπουμίνας, Αρχείο Εθνικής Πινακοθήκης και Μουσείου Αλεξάνδρου Σούτζου.

